

УДК 94(497.115-89):070(=112.2)”1901/1908”
 94:341.322.5(=163.41)(497.115-089)”1901/1908”
 355.093.4:929 Бишевац Ш.

DOI: <https://doi.org/10.5937/bastina33-47816>

Оригинални научни рад

Весна С. ЗАРКОВИЋ*

Институт за српску културу Приштина – Лепосавић

ШТАМПА НА НЕМАЧКОМ ЈЕЗИКУ О ДЕЛОВАЊУ ШЕМСИ ПАШЕ БИШЕВЦА У КОСОВСКОМ ВИЛАЈЕТУ**

Айсиракӣ: Османско царство је почетком XX века било у великој кризи која се манифестовала на различите начине. Директна последица су биле побуне становништва, најчешће социјалне природе и нерешеног националног питања. Користећи се тренутном политичком ситуацијом, а у жељи да сачувају привилегије које су временом стицали на уштрб околног хришћанског становништва, Арбанаси су, под утицајем пропаганде османског државног апарата и Аустроугарске монархије, често дизали побуне широм Царства, а нарочито у Косовском вилајету. Османско царство које је у том тренутку већ било на умору је једини начин за даљи опстанак видело у гушењу побуна, уз учешће војске. Међутим, војска и већина официра углавном нису били заинтересовани да наредбе из Цариграда спроведу у дело. Један од официра, активни учесник збивања, био је Шемси паша. Последњих осам година живота (1900–1908) провео је у Косовском вилајету, истражавајући на повереним задацима и гушећи побуну за побуном. Као представник „старотурцизма“ убијен је у Битољу приликом покушаја побуне младотурака. У раду се говори о деловању Шемси паше у Косовском вилајету кроз призму штампе на немачком језику.

Кључне речи: Шемси паша, Османско царство, Косовски вилајет, штампа, побуне.

Османско царство је од доласка на престо Абдул Хамида тонуло у дубоку кризу која је захватила све сегменте друштва. На слабљење државе су утицали бројни фактори, пре свега, финансијски, политички, војни и дипломатски који су довели до територијалних губитака. На Балкану су Румунија, Србија и Црна Гора добиле независност, Босна и Херцеговина је била окупирана од стране Аустроугарске, а Бугарска је постала аутономна кнежевина. Поред ових, Османско царство је претрпело губитке и у осталим деловима, па је тако из његовог састава одвојена територија од 210.000 km² на којој је живело 5.500.000 становника, што је износило скоро петину од укупног броја. Територијални и демографски губици рефлектовали су се на смањење прихода и водили ка већем пропадању државе (Мантран 2022: 587). Султан Абдул Хамид је, за разлику од својих претходника, за само неколико година владавине успео да сву власт сконцентрише у својим рукама. Функција великог везира је све више губила на значају, о чему говори податак да их је за тридесет три године владавине смењено седамнаест. Поред тога, двадесет шест пута је промењена

* Виши научни сарадник, vesna.zarkovic07@gmail.com

** Рад је настао у оквиру научноистраживачког рада НИО по Уговору склопљеним са Министарством науке, технолошког развоја и иновација РС број: 451-03-47/2023-01/200020 од 3. 2. 2023. године.

влада, а одлуке о именовању нове су биле у складу са жељама великих сила које су протезирале своје фаворите. Овакав начин владавине „црвеног султана“, како су називали Абдул Хамида, створио је услове у којима није било могуће водити једну континуирану политику (Мантран 2022: 594–595).

Такво стање у држави је стварало константно незадовољство како код конзервативних кругова, разочараних увођењем новина под притиском странаца, тако и код либерала којима је сметала аутократска владавина султана Абдул Хамида. Додатно незадовољство је било присутно и због нерешеног националног питања, што је изазивало честе покрете бројних народа у склопу Царства.

Убрзано урушавање Османског царства је било приметно у свим његовим деловима. У Косовском вилајету, као делу османске државе, прву деценију XX века обележили су бројни покрети незадовољног становништва. Поводи за избијање побуна су били разни: лоше економско стање, увођење нових пореза, покушаји наплате старих, губитак привилегија, страни утицаји, пропаганде и др. Ситуацију у Косовском вилајету је додатно закомпликовало понашање Арбанаса, изложених, пропаганди османске државе, која их је називала бранитељима Царства. С друге, стране значајан уплив су имале велике силе, пре свега, Аустроугарска, одакле им се све више наметала идеја самосталности. Поред тога, међу арбанашким становништвом је, свакако, био присутан и утицај Енглеске и Италије које су у њему виделе средство за остварење својих циљева.

Побуне Арбанаса су најчешће имале политички карактер, али је било и оних чија је позадина социјалне природе. У покретима, упереним против пореских намета, учествовали су и Арбанаси, али не из социјалних побуда, већ ради очувања привилегованог положаја. Османске власти годинама нису успевале да наплате основна пореска потраживања у појединим деловима државе где је фисовска организација била јако заступљена. Најдрастичнији пример је била територија Дренице, где турски порезници годинама уназад нису могли да наплате порез. Јака племенска организација је утицала и на сукобе Арбанаса са Црногорцима, углавном око планинских пашњака и територије која је успостављањем нових граница остала са друге стране. Свакодневни покрети су били изазвани и нетрпељивошћу Арбанаса према српском становништву. Нетрпељивост је често подстицана жељом за пленом, али и пропагандом која је долазила са турске, али и аустроугарске стране. Међународна заједница, иако склона да због личних интереса дозволи Турској многе неправилности, све чешће је захтевала увођење неких реформи. Такви захтеви су, ионако лошу економску ситуацију учинили још тежом.

Османска држава је против незадовољних побуњеника ретко предузимала адекватне мере, изузев у случајевима када су покрети претили да поприме веће размере. У таквим околностима је слала одреде војника, с циљем да што безболније умири бунтовнике. Степен ангажованости војске је зависио од величине покрета. Веће побуне су, поред бројности војске захтевале и ангажовање официра, способних и спремних да се ухвате у коштац с проблемом. Један од њих који се истакао спремношћу, енергичношћу и истрајношћу био је Шемси паша Бишевац.

Шемси паша је рођен у рожајском крају, у селу Бишеву 1846. године од оца Деста Чоловића. О мајци постоје различити подаци, поједини извори говоре

о њеном арбанашком пореклу, а неки јој не помињу име. Он је веома млад, као шеснаестогодишњак добровољно постао припадник дивизије која се борила у Црној Гори. Образовање је стицао у Цариграду, а војничку каријеру је градио широм Османског царства. Најпре је боравио у Босни 1866. године, где је добио чин наредника, затим поручника и капетана. Учествовао је у руско–турском рату 1877–1878. године, у којем је био и рањен. Војно ангажовање, одлучност и искуство били су главна препорука код султана Абдул Хамида. Захваљујући учешћу у бројним акцијама турске војске, Шемси паша је био унапређен, а септембра месеца 1901. године постављен је за команданта 18. низамске дивизије у Митровици (Бишевац 2022: 86). Имао је три сина и две ћерке, чији су мужеви били припадници унионистичког покрета (Özdemir 2013: 73).

Шемси паша је био очевидац и активни учесник збивања у Косовском вилајету почетком XX века, обележених безвлашћем и нередом. Настало стање је онемогућавало прилив финансијских средстава и претило урушавању османске државе. Порта је, у жељи да поврати ред, упутила Шемси пашу у те крајеве. Он је 16. априла 1900. године из Скопља, преко Митровице и Новог Пазара, упућен у Беране са задатком да умири побуњену рају која је одбијала да плати прописани порез. Нови прирез од 12 % био је узрок незадовољства и претио да доведе до побуне у области Сјенице и Новог Пазара. Осим незадовољства новоустановљеним порезима немири су били изазвани и личном нетрпељивошћу арбанашких главара. У Митровици су Арбанаси били подељени у две групе предвођене Шабаном Копривом из села Жабара и Исом Бољетинцем из Бољетина (*Grazer Tagblatt*, 24. 04. 1900: 2).

Долазак Шемси паше у Митровицу и Нови Пазар утицао је на смиривање ситуације у области Пећи и Ђаковице, али је до ескалације дошло на потезу од Бјелог Поља до Берана. Узрок сукоба између Црногораца и мухамеданског становништва су биле честе крађе стоке. Услед тога караула Јасиковац, у којој су се налазили турски војници, била је четири дана опкољена од стране „раје“. Шемси паша је имао задатак да сузбије сукобе на граници, али и да утиче на мухамеданско становништво у сјеничком крају и Пештеру да прихвати нови прирез од 12% (*Reichspost*, 28. 04. 1900: 3).

Он је у својству мисионара, у лето 1900. године боравио у Пљеваљском и Новопазарском санџаку. Тамо је хапсио мухамеданске злочинце који су чинили изгреде према српском становништву. Иако одлучан да их спречи у даљим намерама, брзо је, на инсистирање Пазараца, био опозван из тих места од стране султана (Јагодић 2009: 63). Шемси паша је те исте године, новембра месеца из Струмице био упућен у Приштину, са задатком да, уз најстрожије мере, најпре прикупи заостали порез, а затим успостави ред, испита жалбе хришћана, посредује међу завађеним муслиманским првацима и казни зликовце.¹Из Приштине је отишао у Вучитрн, у намери да заштити српско становништво у околним селима (Микић 1988: 48). Анализирајући ситуацију у Косовском вилајету, Шемси паша је описао речима: „Зла има исувише, не знаш ђе је црње. Зликовцима није се на пут стајало, зато су

1 ДАС, МИД ШПО, ред 22, Пов. бр. 165, конзул С. Аврамовић – А. Јовановићу, министру иностраних дела, Приштина 26. јули / 8. август 1900; Исто, Пов. бр. 166, конзул С. Аврамовић – А. Јовановићу, министру иностраних дела, Приштина 26. јули / 8. август 1900.

и ницали као печурке. Судови су криви што су им попуштали“ (Јагодић 2009: 63). Околности са којима се сретао, ослобађање ухашених и каснији злочини над српским становништвом у Косовском вилајету нису га обесхрабрили да и даље извршава поверене задатке.

Почетком лета 1901. године побуне незадовољног становништва су захватиле Нови Пазар и околину. Разлог незадовољству лежи у покушају валије Решад бега да повећа порез са 10 на 12%. Истовремено, порез на имовину је повећан са 4 на 6%, а предвиђено је било и увођење пореза на потрошњу у граду. Свестан отпора становништва, кајмакам Новог Пазара Ђемал бег је одбио да изврши валијино наређење, па је зато позван у Скопље. Уместо њему, задатак је поверен пуковнику Наџиб бегу који је у Нови Пазар пристигао 11. јуна. Ни он није успео да убеди побуњену масу да прихвати прописане порезе и убрзо је, уплашен за своју безбедност, напустио град. Из Скопља је, као спречијални изасланик валије, дошао Али бег који је, након преговора са побуњеницима, прихватио захтеве да се нови порези повуку и настави плаћање по старом. Иако је након постигнутог договора у Пазару наступило мирно стање, из Призрена у Пазар је пристигао Шемси паша. Његов задатак је био да обезбеди одржавање мира (*Klagenfurter Zeitung*, 05. 07. 1901:1335).

Истовремено са побуном у Пазару је дошло до кризе и у Ибарском Колашину, средини насељеној српским становништвом (Зарковић 2008). Запажену улогу у првим данима колашинских збивања је имао Шемси паша који је због свог правичног понашања остао у српском народу у лепој успомени (Зарковић 2022а: 99–118). Поверену мисију потраге за оружјем Шемси паша је обавио, не вршећи детаљне претресе, већ се ослонио на изјаве виђенијих Колашинаца. Истовремено их је охрабривао да се не плаше Арбанаса окупљених на границама Ибарског Колашина (Батаковић 1990: 269–285). Одлазак Шемси паше из тог краја је био Арбанасима знак за организовање и упад у српска села. Њих је предводио Иса Бољетинац који је, према писању аустријске штампе, уживао заштиту неких турских чиновника, пре свега приштинског мутесарифа и Хамди паше, инспектора на српско–турској граници (Зарковић 2021: 381–397). Извршени злочини над српским становништвом нису остали незапажени, а мир се у ове крајеве вратио ангажовањем Шемси паше и руског конзула из Скопља (*Bukowiner Rundschau*, 11. 08. 1901: 2). Догађаји из Ибарског Колашина с почетка XX века довели су до већег ангажовања руске дипломатије и отварања конзулата у Митровици (Секулић 2005: 139–153).

Шемси паша је важио за правичног војника, а његова објективност је дошла до изражаја и приликом убиства угледног трговца Ђорђа Стерђевића и заробљавања Трифуна Попадића од стране арбанашког зликовца Исије Фератагића из Митровице. Захваљујући његовом труду и посредовању најбогатијег и угледног Арбанаса из Вучитрна Зејнул бег Шишковића, избавио је из роштва Попадића (Перуничкић 1988: 7).

Убиства, пљачке, силовања, паљење кућа и протеривање српског становништва са својих имања која су кроз године у годину попримала све веће размере реметили су мир у европском делу Османског царства и у Косовском вилајету уопште. Ионако крхко стање у Косовском вилајету нарушавали су и сукоби племенских вођа. Таква случај забележен је у Пећи када је 16. фебруара 1902. године убијен Мула Зека,

један од најутицајнијих арбанашких главара из племена Краснићи. Убица Адем Заим, припадник племена Шаља, био је рањен у овој борби. Према извештајима конзула Краљевине Србије из племена којем је убица припадао било је убијено и рањено 150 људи.² Страна штампа на немачком језику је доносила податак да је било 200 мртвих и рањених са обе стране (*Bregenzer/Vorarlberger Tagblatt*, 04. 03. 1902: 3). Сукоб двојице арбанашких главара и погибија једног од њих захтевао је веће ангажовање власти из Цариграда и упућивање војске у Пећ. Вести које су стизале у престоницу заснивале су се на телеграфским извештајима из најближих конзуларних представништава и турским информацијама. Мула Зека је због вишегодишњег компромитованог односа према Србима био познат не само османским властима, него и Европи. Међутим, у Цариграду се није знао прави разлог његовог убиства и нагађало се да ли је последица породичног и личног спора или је оно извршено по вишем налогу. Рањени убица Адем Заим је спасен захваљујући војној помоћи и уз посебне мере смештен на лечење у војну болницу. Убиство најутицајнијег Арбананса у Пећкој кази и околини одразило се на свакодневни живот у граду у којем је завладало право ратно стање. У Пећи је била затворена чаршија, а већ 20. фебруара је дошло до новог сукоба. Присутна војска није била у могућности да заведе ред. Гарнизон, који се састојао од два батаљона пешадије и два ескадрона коњице (око 1.000 људи и 150 коњаника), показао се недовољним, па је из Митровице био упућен Шемси паша са два пешадијска батаљона. У наредна два дана, 22/23. дошло је до поновне борбе између два племена, у којој је, према једној верзији, страдало и повређено 200 људи, а према другој око 60. Претпоставка да су оба племена могла да сакупе око 10.000 људи изазвала је додатно узнемирење, па је из Цариграда стигло наређење да три батаљона из Новог Пазара и Митровице буду спремни за поход. Поред издатог наређења, разматране су и друге војне мере предострожности и истовремено се тежило да се успостави ред, локализују немири и мирним путем изврши утицај на суседна племена. Штампа је свакодневно објављивала вести о овом догађају и главне заслуге за смиривање ситуације приписивала генералу Шемси паша, који се много пута до тада доказао у том погледу (*Bukowinear Rundschau*, 07. 03. 1902: 5).

Ред у Пећи и околини је био успостављен, али само накратко. Већ почетком априла 1902. године из тих крајева су у Цариград стизале вести о новим немирима. Лоше стање се пренело и на друге делове вилајета, па је према информацијама од 2. априла био обустављен саобраћај између Митровице и Новог Пазара. Међу становништвом ових вароши је завладала паника, продавнице су биле затворене, а новопазарски кајмакам и остали становници су се склонили у тврђаву, док су конач и телеграфска станица били заузети од стране побуњеника (*Das Vaterland*, 07. 04. 1902: 2). Због настале ситуације Шемси паша је покренуо један војнички пук из Приштине. У Цариграду су се ови догађаји тумачили као инциденти локалног карактера, а покрет побуњеника, посебно у Новом Пазару, сматран безначајним. Међутим, штампа на немачком језику је овим дешавањима придавала посебан значај и доводила у везу

2 ДАС, МИД ППО, ред 26, ПП бр. 216, конзул М. Куртовић – М. Вујићу, министру иностраних дела, Скопље 5/18. фебруар 1902; (Перунички 1989: 240–244; Перунички 1985: 482–483; Стојанчевић 1994: 217–218; Јагодић 2009: 69).

са збивањима у Македонији. Ова превирања су код Аустроугара побудила посебну пажњу због њених гарнизона у Лимској области и одлука са Берлинског конгреса према којима је имала право да контролише читаву област до иза Митровице („bis über Mitrovitzta hinaus“). Зато су сматрали да у случају ескалације немира реагују и предузму одређене кораке (*Mährisch-Schlesische Presse*, 09. 04. 1902: 2).

Развој догађаја у европском делу Османског царства изазвао је већу активност страних дипломата у Цариграду међу којима је предњачио аустроугарски конзул барон Каличе. Он је султану на аудијенцији предочио сложеност ситуације у појединим балканским провинцијама и захтевао предузимање одговарајућих мера у циљу спречавања кризе. Додатну забринутост султана и Порте су изазивали арбанашки покрети уперени против реформи и ангажовања руске дипломатије да отвори конзулат у Митровици. Као предводник побуњеника истакао се Иса Бољетинац који је услед предузетих активности позван да иде у Цариград. Уместо да се одмах одазове позиву, он је постављао услове да путује са неким поверљивим лицем из Пећи. Такав захтев није био прихватаљив за Шемси пашу, па је инсистирао да га на путу прате званични државни службеници (*Wiener Zeitung*, 03. 11. 1902: 5; *Das Vaterland*, 03. 11. 1902: 2). Претпоставља се да су догађаји у Митровици и понашање Исе Бољетинца, уперени против отварања руског конзулата, утицали на султана да у Цариград позове комесара српско–турске пограничне области, дивизијског генерала Хамди пашу. Заповести које је добио од надлежних и наређење да Бољетинац остане у престоници указивале су да је постојала озбиљна спремност на важним позицијама да се у потпуности подржи дивизијски генерал Шемси паша задужен за умирење арбанашких побуњеника. Шемси паша је био пријатељ српског народа, а са конзулом Краљевине Србије је имао лични контакт преко митрополита Фирмилијана. Мисија која му је поверена на граници са Србијом у штампи се тумачила као знак боље сарадње Србије и Турске, што је било супротно очекивањима Беча и грофа Голуховског (*Ostdeutsche Rundschau*, 02. 12. 1902: 3).

Аустроугарска је својим деловањем и пропагандом желела да стање у Косовском вилајету још више закомпликује и зато се трудила да придобије што већи број Арбанаса, посебно њихових вођа који су утицали на збивања. Преко својих конзула, плаћеника и агената је била присутна на терену и арбанашко становништво подстицала на нове побуне против најављених реформи. Већ на почетку 1903. године, тачније између 12. и 14. фебруара одржан је такав састанак у селу Лука на којем је било присутно око 5.000 Арбанаса. Тада су биле потврђене одлуке са састанка у Пећи, уперене против спровођења реформи. Присутни су донете одлуке потврдили печатима и послали Јилдизу. Убрзо је одржан састанак са истим захтевом у селу Ђонај, десетак километара северозападно од Призрена, на којем су учествовали Арбанаси из околине Ђаковице, Љуме и Подримља. Штампа на немачком језику је ове арбанашке скупове тумачила као одјеке окупања у Пећи и нагађала да ће Порта формирати комисију на челу са Хилми пашом да испита ситуацију. У супротном, претпостављало се да би се предузеле енергичне војне мере преко генерала Шемси наше. У турским круговима се, према извештајима, говорило да су његове акције веома опширне и сличне оним које је предводио маршал Дервиш паша пре много година (*Wiener Zeitung*, 02. 03. 1903: 3).

У Цариграду је одлучено да Шемси паша и даље буде задужен за ове крајеве и да војска буде спремна за акцију против побуњеника. У ту сврху је било ангажовано 35 батаљона у Митровици, Призрену и Феризовићу, као и довољно јаких артиљеријских и коњичких одреда под његовом командом. Овакве одлуке Порте су се у дипломатским круговима тумачиле као знак покоравања незадовољних Арбанаса (*Arbeiterwille*, 18. 03. 1903: 4).

Енергичан став Шемси паше и његов наступ су били делотворни након скупа одржаног у Зрзу, 6 километара северно од Призрена. Упркос помоћи са стране и идејама Рустема Кабаша, овај скуп није попримио веће размере захваљујући одлучној интервенцији Шемси паше. Он је са два и по батаљона и ескадроном коњице заузео четири улаза у град, ископани су ровови, а трупе су се сместиле поред њих. Наредио је да се спречи свака појединачна и организована акција. Свим угледним Призренцима и поглаварима Љуме и Подримља је саопштио да ће ухапсити и протерати сваког ко покуша да се супротстави. Непоколебљивост Шемси паше и војно појачање од четири и по батаљона пешадије и једног ескадрона коњице, пристиглих у међувремену, довели су до резултата да се заведе ред и успостави мир у целом крају (*Das Vaterland*, 15. 04. 1903: 3).

Недуго после Призрена, 13. маја 1903. године је уследио војни поход на Пећ. Војска је била упућена из два правца. Насир паша је из Митровице предводио 16 батаљона, коњички пук и једну батерију артиљерије, док је Шемси паша са осам батаљона и батеријом артиљерије кренуо из околине Ђаковице. Сазнање о кретању војске је утицало на већину угледних Арбанаса да одустану од противљења реформама. Насупрот њима, најупорнији у истицању својих захтева су се из Пећи повукли на север, у шуме Ругова и друга места. Званични извештаји су наводили да су трупе ушле у Пећ 15. маја. Берлин је објавио вест да је командант пуковник Омер Ружди у Цариград упутио телеграм у којем је навео да су побуњени Арбанаси дан пре уласка војске у град, 14. маја пуцали на трупе које су се кретале из околине Ђаковице под командом Шемси паше. Дошло је до краће борбе, али и до повлачења Арбанаса (*Bukowinaer Rundschau*, 19. 05. 1903: 3).

Порта је гајила оптимизам да ће Арбанаси, након демисије побуњеника и уласка војске у Пећ, одустати од својих захтева. Међутим, штампа је објављивала нове информације о одласку Шемси паше са бригадом на територију западно од Ђаковице. Слична експедиција је била неопходна и на простору насељеном племеном Хас, јужно од Ђаковице и Призрена као и у Љуми (*Das Vaterland*, 22. 05. 1903: 1).

Арбанаси се нису мирили са чињеницом да прихвате реформе и сматрали су да би им њиховим увођењем биле укинуте привилегије које су уживали. Зато су се и у наредном периоду бунили и подизали устанке. Тако су се, према званичним изворима из Солуна, 11. фебруара 1904. године, предвођени Сулејман агом Батушом окупили у селу Батуша. Од ђаковичког кајмакама су тражили да им омогући улазак у град како би султану упутили захтев за укидање пореза на стоку. Као одговор било им је понуђено не од кајмакама, него од валије да се телеграм упути једино преко посредника. Неиспуњење захтева довело је до организовања и упада у Ђаковицу око стотину наоружаних Арбанаса. Најпре су запалили кућу финансијских званичника, а затим уништили зграду кајмакамата. Дошло је до отвореног

сукоба са жандарима, од којих су многи убијени и рањени. У уличним борбама међу жртвама је било и жена и деце, а телеграфска веза између Пећи и Призрена је била уништена. Борба побуњеника против турске војске, предвођена Сулејман агом Батушом, у којој су учествовали муслимански планински Арбанаси је трајала три дана. У овом сукобу је било ангажовано 16 батаљона пешадије, два ескадрона коњице и 12 оруђа артиљерије којима је командовао Шемси паша. Број војника је био готово удвостручен у односу на ранији, а очекивао се долазак још два батаљона из Солуна. Захваљујући решености Шемси паше покрет је био угушен и није се проширио на Пећ, Вучитрн и Митровицу. О овом устанку Арбанаса и броју учесника постојале су контрадикторне информације. Лист на немачком језику *Agramer Zeitung* је преносио београдске вести о броју побуњеника од 30.000, описујући их као преувеличане и износио процену да сва планинска племена Ђаковичког краја не би могла да скупе више од 10.000 наоружаних људи (*Agramer Zeitung*, 23. 02. 1904: 4). Арбанаси су се, према писању штампе, најпре окупили у области Река, северозападно од Ђаковице и њихов укупан број се процењивао на 3.050. Поред Сулејман аге Батуша, као вођа се наметнуо и Мустафа ага из Митровице (*Welser Zeitung*, 20. 02. 1904: 2).

Прве вести о арбанашком покрету објављене у иностраној штампи говориле су о њиховом успеху у северозападним областима вилајета. Приметно је било да је покрет најпре био уперен против увођења пореза на стоку, али је касније прерастао у опозицију реформама. Чињеница је да је већина листова истицала активност Шемси паше који је све расположиве трупе усмерио на подручје обухваћено покретом (*Salzburger Chronik fur Stadt und Land*, 15. 02. 1904: 2). О озбиљности покрета говори и податак да је велики број турских трупа из Скопља и Битоља био упућен у правцу Ђаковице. Овај и остали покрети арбанашког становништва у Косовском вилајету изазивали су реакцију великих сила, пре свега Русије и Аустроугарске. Прва је, упркос заузетости на Далеком истоку, инсистирала на спровођењу реформи и већем ангажовању султана и Порте. Исти став имала је и Аустроугарска. Поред њих, у Цариграду су реаговали и амбасадори сила Антанте који су на Порти презентовали своје предлоге. Међутим, уместо конкретног одговора добили су уверавања да ће се спровести свеобухватне мере и покрет сузбити у најкраћем року (*Welser Zeitung*, 20. 02. 1904: 2).

Неколико листова је преносило вести о тешким ударцима које су Арбанаси наносили турској војсци. Поред тога, говорило се о све већем броју придружених устаницима, као и о рањавању Шемси паше (*Lavanttaler Bote*, 24. 02. 1904: 5). Из Митровице је јављено да је Шемси паша, на захтев незадовољних Арбанаса, разрешен команде над 18. низамском дивизијом и да је она привремено стављена под команду 5. низамске дивизије у Скопљу. Испоставило се да је прича о рањавању Шемси паше била жеља Арбанаса, нарочито оних из Призрена, Пећи и Ђаковице, јер је са њима био у сталном сукобу. За разлику од тих крајева, у северним деловима Косовског вилајета је уживао поштовање (*Agramer Zeitung*, 10. 03. 1904: 4; *Das Vaterland*, 10. 03. 1904: 6). Арбанаси су смену Шемси паше доживљавали као освету за отпор који им је пружао. Тај потез османских власти могао је да донесе резултате у побуњеним крајевима, али не и у оним у којима је Шемси паша био популаран (*Wiener Montags-Post*, 14. 03. 1904: 2).

Арбанашки покрети су се временом поново јављали, па су, у циљу њиховог сузбијања, власти формирале посебну комисију на чијем челу се налазио Сулејман паша. У јесен, тачније половином септембра 1904. године је планирано да једна бригада под вођством бригадног генерала Биданет паше иде у Митровицу, а друга, под командом бригадног генерала Саид паше у Призрен. Било је предвиђено да у почетку бригада има пет батаљона, а касније да буде појачана, јер је дванаест или шеснаест батаљона било додељено специјалном корпусу. Чињеница да 18. низамска дивизија из Митровице са Шемси пашом није била под командом специјалног корпуса указивала је на јак арбанашки утицај у Јилдизу, који је уступцима покушавао да спречи покрет и чинио напоре да се Љумњани повуку из Призрена (*Agramer Zeitung*, 19. 09. 1904: 3).

Међутим, како се арбанашки покрет у Призрену, Љуми, Ђаковици и околини ни у првој половини 1905. године није стишавао, а ситуација у Цариграду постајала све више забрињавајућа, Шемси паша је телеграфским путем добио наређење да отпутује у Призрен. С обзиром да је био познат по предузимљивости и бескомпромисности веровало се да ће успети у испуњењу задатака (*Wiener Sonn- und Montags-Zeitung*, 24. 04. 1905: 5). Прве вести које су се појавиле у штампи на немачком језику, добијене из Скопља, говориле су о заробљавању Шемси паше од стране Арбанаса (*Arbeiterwille*, 05. 05. 1905: 2).

Напредовање Шемси паше је уносило панику међу Арбанасима не само у Призрену, него и у целом Косовском вилајету у којем је број незадовољних растао. У Пећи су се бунили и против именованја новог мугесарифа и на место валије захтевали повратак Шакир паше, већ потврђеног им пријатеља (*Agramer Zeitung*, 08. 05. 1905: 2; *Wiener Zeitung*, 29. 05. 1905: 2–3; *Deutsches Volksblatt*, 29. 05. 1905: 2; *Klagenfurter Zeitung*, 30. 05. 1905: 1–2; *Grazer Volksblatt*, 29. 05. 1905: 6; *Die Zeit*, 29. 05. 1905: 5; *Agramer Zeitung*, 30. 05. 1905: 3). На другој страни, арбанашки прваци Ђаковице и околине, Сулејман ага Батуш и вођа племена Краснићи Шабан Бинаку, предводници побуне од пре годину дана су, у знак протеста, генералном инспектору Хилми пашу упутили телеграм. Указали су на округан став Шемси паше према арбанашким побуњеницима и тврдили да би његово поновно појављивање могло да изазове нове устанке. Уместо конкретних потеза и спречавања напредовања Шемси паше из Призрена, Хилми паша им је давао одређена обећања, само под условом да остану мирни и не подстичу своје присталице на нове побуне.

Током лета 1905. године у турској, али и у европској штампи су се појављивали бројни чланци о ситуацији у Косовском вилајету. Поједини листови су сматрали да су догађаји преувеличани, посебно у околини Пећи и Ђаковице. Напротив, њима је изгледало као да се стање донекле поправило. Такав став су темељили на тврдњи да је дошло до раздора између арбанашких главара, који су раније планирали општи напад на Шемси пашу (*Wiener Zeitung*, 16. 10. 1905: 6).

У позну јесен 1905. године Шемси паша је напустио Призрен и са једним батаљоном, две ескадриле коњице и четири интендантских кола кренуо у казнену експедицију да заведе административну и војну власт у област Љуме. На путу према Бицају, 37 километара југозападно од Призрена, дошло је до изненадне борбе са Арбанасима. Војне трупе су претрпеле губитак од три мртва и шест рањених,

док је са арбанашке стране било 27 мртвих и 60 рањених. Као појачање Шемси паши су била послата два батаљона (*Agram Zeitung*, 20. 11. 1905: 4; *Bregenzer/Vorarlberger Tagblatt*, 21. 11. 1905: 2).

О сукобу регуларних турских трупа и незадовољних Арбанаса у области Љуме у штампи су се појавиле опречне информације које су поједини листови на немачком језику демантовали. Они су извештај *Pester Loyd-a* из Београда наводили као потпуно неоснован и негирали писање о целонедељној борби Шемси паше, његовом опкољавању и рањавању од стране Арбанаса. Такав извештај су сматрали сензационалистичким и закаснилим одјеком те војне акције (*Pilsner Tagblatt*, 11. 12. 1905: 2; *Deutsches Volksblatt*, 11. 12. 1905: 2; *Klagenfurter Zeitung*, 12. 12. 1905: 1). Листови *Pilsner Tagblatt* и *Deutsches Volksblatt* су тврдили да је интервенција Шемси паше у Љумској области извршена релативно лако у другој трећини новембра (*Pilsner Tagblatt*, 11. 12. 1905: 2; *Deutsches Volksblatt*, 11. 12. 1905: 2).

Понашање Арбанаса и отпор који су пружали захтевали су непрестану војну интервенцију у свим деловима Косовског вилајета. С пролећа 1906. године стизали су озбиљни извештаји из Вучитрна о формалном организовању око 1.000 арбанашких противника реформи. Најпре су испред града, на отвореном, одржали скуп на којем су одлучили да турским властима пошаљу делегацију са захтевом за ослобађање ухапшених сународника. У разговору са командантом су нагласили да неиспуњење постављених услова може имати велике последице, па и напад на Вучитрн и масакрирање свих хришћана. Поводом овог догађаја лист *Reichspost* је обелоданио да је командант упутио валији телеграм у којем је, с обзиром на претећи став и повећање броја незадовољних за скоро 2.000, тражио војно појачање. Због ових забрињавајућих чињеница валија је одмах обавестио Шемси пашу, који се у том тренутку налазио у Пећи, да крене пут Вучитрна (*Reichspost*, 13. 03. 1906: 1–2). Такође, лист *Reichspost* је негирао информације појединих гласила који су умањивали број побуњеника и представљали да се ради о „шачици разбојника“. Деловање турских власти и војске, по питању свргавања Арбанаса, повезивали су са одлукама из Цариграда које су се заснивале на ангажовању миљеника и телохранитеља на Јилдизу, познатих противника закона и реформског програма. Поред наведеног, акценат су ставили на понашање турских власти, указујући на чињеницу да је у овом случају било незнатних окршаја између Шемси пашиних трупа и побуњених Арбанаса и да је само неколико „разбојника“ ухапшено. На тај начин су желели да, по старом турском рецепту, скрепну пажњу дипломатским представницима који су се залагали за побољшање положаја хришћана. Овакав однос турских власти, према писању *Reichspost-a*, представљао је прави пример некажњавања арбанашких вођа који су преговарали са Шемси пашом. Арбанашки побуњеници су се, од његовог доласка у Вучитрн, добровољно повукли из града и у групама разишли. За разлику од њих, предводници су преговарали са Шемси пашом, као једна зарађена страна са другом, постављајући следеће захтеве: 1) ослобађање свих мухамеданаца ухапшених због отпора реформској жандармерији; 2) забрану реформским жандармима да користе грубу силу против исламских Арбанаса; 3) гаранције да финансијске реформе неће бити проширене на Арбанасе и 4) издавање указа којим би се сви Арбанаси који прихвате римокатоличку веру сматрали преступницима и султановим непријатељима (*Reichspost*, 23. 03. 1906: 1–2).

Арбанаси су, незадовољни лошом ситуацијом у Османском царству, кривце налазили не само међу локалним Србима, него и међу Црногорцима, сматрајући да је гранична линија лоше повучена и да је део турске територије припадао Црној Гори. Спорења су била око пашњака на планинама, пре свега на Мокрој. Борба око планинских пашњака обухватила је велики број људи с обе старне границе, претећи да прерасте у већи инцидент међународних размера. На интервенцију великих сила турске власти су упутиле Шемси пашу да примири побуњене Арбанасе и да се са Црногорцима договори око превазилажења проблема. Појава Шемси паше утицала је на побуњенике да се, без борбе, повуку са спорне територије. Војска је без напора заузела западне падине планине Стожер, а шест караула од Прошћења до Мојковца се поново нашло у турском посеуду (*Das Vaterland*, 07. 06. 1906: 4).

У времену док је боравио на простору према граници са Црном Гором, Арбанаси у унутрашњости су и даље пружали отпор турским властима. У лето 1906. године дошло је новог покрета у области Дренице, западно од Митровице. Упркос чињеници да турске власти, па ни војска неколико година нису крочили у Дреницу, чије је становништво одолевало апелу надлежних да се заведе ред и наплати порез, у овај крај је упућен Шемси паша (Зарковић 2022а: 116; Јагодић 2009: 87). Он је са два батаљона и пет артиљеријских оруђа савладао отпор 2.000 Дреничана, којима је изостала очекивана помоћ из Пећи и Ђаковице. Према добијеним извештајима, листови на немачком језику су објавили вест да су Арбанаси претрпели знатне губитке, док је с друге стране један војник погинуо, а један био рањен. Пораженима су предочени захтеви који су подразумевали плаћање додатних пореза за образовање, јавне зграде и војно наоружање. Након поновног успостављања власти у Дреници, Шемси паша се са војском повукао, а две чете су остале у рејону побуне да прикупе заостали порез. Поред завођења реда у том крају, као резултат овог турског успеха наводи се и умиривање простора источно од Митровице, у којем је живело племе Шаља, чији су припадници напали Митровицу 1903. године (*Salzburger Chronik für Stadt und Land*, 31.08. 1906: 2; *Reichspost*, 31. 08. 1906: 6).

Антиреформски покрет није слабио ни касније, па је Шемси паша деловао и у осталим крајевима захваћеним отпором. У пратњи директора локалне полиције отишао је и у Куманово, где се осећало да су побуњеници изражавали активност, попут оне која је била присутна у Прешеву (*Wiener Zeitung*, 22. 04. 1907: 2).

Због учесталих немира и побуна у Косовском вилајету Шемси паша је углавном време проводио на терену. Ретки су били тренуци свечаности и прослава, али је лист *Agram Zeitung* забележио један такав догађај који уједно представља и слику друштвеног живота у Митровици. Наиме, у аустроугарском конзулату је приређена свечаност у част рођења цара. Била је то четврта прослава од оснивања конзулата у том граду. Прослава је започела свечаном мисом у новоподигнутој римокатоличкој капели, а затим је уследио пријем који је, заједно са супругом, организовао конзул Цамбауер. На свечаној вечери је био окупуљен врх митровичког друштва, међу којима су се налазили дивизијски генерал Шемси паша, бригадни генерал Сали паша, руски конзул Тухолка, кајмакам Мехмед Халид бег, фелдмаршал Лајтант Р. Е. ритер фон Цамбауер са супругом, познатом француском путницом мадам Масиеу из Париза, свештеник дон Томазо Берисциа, многи мухамедански угледници,

Јермени римокатолици и представници православне заједнице. Лист не наводи ко је од православних угледника Митровице присуствовао овој свечаности. Удео у прослави је имао и турски војни гарнизон који је на главној стражари истакао турску заставу, а војни оркестар је наступао у просторијама конзулата током пријема и до касно у ноћ (*Agram Zeitung*, 27.08. 1907: 5).

У јесен 1907. године активност Шемси паше је опет била усмерена на решавању проблема око границе између Османског царства и Црне Горе. Формирана је комисија у којој се поред њега, с црногорске стране налазио војвода Лакић. Спорна је била кула Језеро на Чакору, за коју је установљено да припада Црној Гори. До доласка комисије у кули су се налазили Арбанаси који су пред Шемси пашом морали да се повуку. Након њиховог повлачења у кули су били смештени турски војници, чији је задатак био да не дозволе повратак незадовољних. Арбанаси на челу са Сулејман Багушом из Ђаковице, Сулејман бегом из Пећи, подржани сународницима из Гусиња, нису желели да се у потпуности повуку и дозволе предају куле Црногорцима. Шемси паша је због тога био принуђен да са војском остане још неко време у кули. Иако је тренутно завладао мир постојала је стрепња од могућих сукоба (*Wiener Zeitung*, 21. 10. 1907: 2).

Арбанаси мухамеданци се нису спорили само са турским властима и српским становништвом, него и са својим сународницима римокатоличке вероисповести (Zarković 2020: 271–289; Зарковић 2022: 171–192). Повод за ове сукобе је био проналазак свињске главе у дворишту једне џамије у Призрену, септембра месеца 1907. године. Нетрпељивост се временом распламсавала и достигла врхунац марта наредне године. Окупљање велике масе мухамеданаца претило је да доведе до покоља хришћана. Суочени са таквом ситуацијом посланици Аустроугарске и Русије су интервенисали на Порти да војска заведе ред. Под тим притиском, Порта је издала наређење да генерал Шемси паша одмах крене на Ђаковицу са шест батаљона војске и растера окупљене мухамеданске масе (*Agramer Zeitung*, 20. 03. 1908: 7). Он се по доласку на одредиште састао са представницима окупљених са којима је договорено да се разиђу. Међу њима су били и становници Љуме, који су се након донетих одаука вратили у своја села. Турске власти су о постигнутом миру са нескривеним ентузијазмом обавестиле представнике Аустроугарске и Русије да римокатолички Арбанаси немају разлога да даље страхују. Представници Двојне монархије нису веровали у постојаност мира из разлога што су се међу преговарачима са арбанашке стране налазили људи сумњиве репутације. Сматрали су да је за трајнији мир неопходно стално присуство већег броја војника (*Agramer Zeitung*, 21. 03. 1908: 2). Овакво мишљење се испоставило исправним јер је дошло до поновног окупљања Арбанаса који су одбацивали предлоге Шемси паше и инсистирали на испуњењу својих захтева (*Agramer Zeitung*, 03. 04. 1908: 3).

Супротстављене стране су остале доследне својим захтевима. Протести и опасност по мир су настањени, па је Шемси паша 9. маја 1908. године постављен за команданта војног одреда чији је задатак био да умири покрете мухамеданских Арбанаса против римокатолика у Призрену и Ђаковици (*Neues Wiener Journal*, 11. 05. 1908: 5).

Средиште понуна против султановог начина владања премештено је из Косовског у Битољски вилајет. У Битољу, седишту вилајета, значајном и административном војном центру под утицајем младотурака је дошло до масовног дезертирања

из војске. Незадовољство војника, изазвано лошим економским стањем и заосталим неисплаћеним зарадама је ишло наруку младотурцима који су своју пропаганду развили међу припадницима војске. Утицај младотурака није заобишао ни припаднике Трећег армијског корпуса, под командом Шемси паше, стационараног у Битољу (*Mährisches Tagblatt*, 09. 07. 1908: 3).

Младотурски покрет се из Битоља ширио и у друге делове Царства. Према извештајима из Костура, било је познато да је гарнизон од 800 људи, предвођен официрима опљачкао војно складиште и поделио оружје мухамеданском становништву. Насталу побуну је, према плану из Цариграда, требало да угуши Шемси паша (*Linzer Volksblatt*, 16. 07. 1908: 8). Он се тада налазио у Битољу са два батаљона војске међу којима су се појавили први знаци побуне. На то је указивао став војника, одлучних да одбију наређење и поћу према Ресену. Шемси паша је о приликама у војсци телеграфским путем обавестио Цариград, одакле је добио наређење да се са трупама упути на одредиште и умири побуну. Иако су му појединци саветовали да због узнемираних маса не путује, генерал је био одлучан у својој намери. У међувремену се на улици код телеграфске станице окупио приличан број људи, међу којима је било и официра, постројених дуж кућа. У тренутку уласка Шемси паше у кочију, било је испаљено неколико хитаца у даљини, на супротној страни. Сматра се да је такав сценарио био договорен, јер је пажња присутних била усмерена у том правцу. У међувремену је један официр из непосредне близине испалио два хица у Шемси пашу и смртно га ранио. Полиција и војна стража су брзо реаговали, пуцали и ранили другог пашу, инспектора школа и директора телеграфске канцеларије. У самом седишту вилајета, али и шире је међу становништвом завладала велика паника, продавнице и чаршија су били затворени и постојао је страх од даље неизвесности (*Agramer Zeitung*, 13. 07. 1908: 3; *Tages-Post (Linzer)*, 16. 07. 1908: 2).

Şemsi Paşa.

Убиство Шемси паше, познатог по гушењу бројних побуна у европском делу Османског царства, указивало је на пораст младотурског покрета који је претио да уздрма султанов престо у Цариграду (*Illustrierte Kronen Zeitung*, 09. 07. 1908: 12; *Innsbrucker Nachriten*, 09. 07. 1908: 4). Младотурски покрет је после атентата постао распрострањенији, а у Битољу су били постављени плакати са захтевом за промену Устава у држави (*Pragen Abendblatt*, 10. 07. 1908: 2; *Agramer Zeitung*, 10. 07. 1908: 4). Новонастала ситуација, побуна у Македонији, атентат на Шемси пашу, као и успостављање сарадње војске и цивила у Ресену изазвали су забринутост, али и веће ангажовање Цариграда. По наређењу из престонице маршал Осман паша, ранији валија у Јањини, командант гарнизона у Скопљу и члан највише инспекцијске комисије је био именован за ванредног команданта Битољског вилајета (*Wiener Montags-Post*, 13. 07. 1908: 1). По султановој наредби је била формирана комисија чији је задатак био да истражи убиство Шемси паше. На челу се налазио артиљеријски генерал Садик паша, на којег је приликом повратка из Солуна у Цариград покушан атентат. На француском пароброду „Сидон“ се, поред четрдесет војника и једног потпоручника, ађутанта Шемси паше, налазио и Арбанас Мехмед Али, наоружан са неколико револвера. Он је испалио три метка у Садик пашу и ранио га. Ни много времена после приспећа брода у Цариград, мотив покушаја атентата на Садик пашу није био разјашњен. Веровало се да је имао политичку позадину и да је био уско повезан са покретом младотурака (*Agramer Zeitung*, 18. 07. 1908: 4).

Комисија која је требало да истражи убиство Шемси паше дошла је до закључка да је злочин починио Арбанас, прерушен у војника и да позадина није имала политички карактер (*(Neuigkeits) Welt Blatt*, 25. 07. 1908: 2). Догађаји који су претходили убиству, као и каснији покушај атентата на Садик пашу, према писању штампе, били су резултат добро припремљеног плана револуционара. Каснија анализа говори о нешто другачијем ставу, наглашавајући да су револуционарним покретом били захваћени и највиши официри и припадници генералштаба. На то указује податак да је из Битоља побегло девет виших официра, међу којима су се налазили мајор Ниазиј, као и четири члана генералштаба и један потпуковник. Чињеница да је Шемси паши наређено да из Митровице крене у Битољ, упућује на закључак да се револуционарни покрет примио међу официрима и да су припадници тог корпуса постали несигурни и непоуздани у извршавању задатака. Мотив убиства Шемси паше треба тражити и у гласинама о могућем хапшењу појединих официра које су се прошириле међу њима (*Znaimer Tagblatt*, 17. 07. 1908: 2). Десетак дана након убиства аустријски часопис *Lavanttaler Bote* је објавио некролог у којем је у пет реченица описан цео живот Шемси паше: „Са Шемси пашом, кога су турски официри убили у Битољу, преминуо је представник такозваног старотурцизма. Иако је био потпуно неписмен, свуда је био угледан и поштован, био је строг али праведан газда и имао је беспрекоран карактер. Као генерал-потпуковник, Шемси је командовао 18. дивизијом у Митровици, са којом је морао да захтева законски заостале плате због свог рада тамо. Недостајале су му дипломатске вештине да смири немире. Покушао је насиљем, пратећи своју природу, и морао је да плати за ову акцију животом“ (*Lavanttaler Bote*, 18. 07. 1908: 3).

Убијеног Шемси пашу је на месту команданта 18. низамске дивизије у Митровици наследио генерал Саит паша. Карактеристично је да је новоименовани командант

дошао на изричит захтев Младотурског комитета који није имао поверење у став Арбанаса према држави. Главна препорука Саид паши за функцију команданта је била репутација немилосрдног, енергичног и способног официра коју је стекао приликом одбране Митровице од арбанашких побуњеника марта 1903. године (*Mährisches Tagblatt*, 02. 09. 1908: 6).

НЕОБЈАВЉЕНИ ИЗВОРИ

Државни архив Србије – Министарство иностраних дела, Политичко–просветно одељење.

ОБЈАВЉЕНИ ИЗВОРИ

- Перуничих 1989: Бранко Перуничих. *Зулуми аџа и деџова у Косовском вилајету 1878–1913*. Београд: Нова књига.
- Перуничих 1985: Бранко Перуничих. *Писма срџских конзула из Пришћине (1890–1900)*. Београд: Народна књига.
- Перуничих 1988: Бранко Перуничих. *Сведочанство о Косову 1901–1913*. Београд: Научна књига.

ЛИТЕРАТУРА

- Батаковић 1990: Душан Т. Батаковић. „Истрага оружја у Ибарском Колашину 1901. године“. *Косовско–меџохијски зборник I*, Београд: Српска академија наука и уметности, 269–285.
- Бишевац 2022: Славиша Бишевац. „Турске паше и Стари Колашин крајем XIX и почетком XX века“. *Шемси љаша Бишевац и Ибарски Колашин*. Зубин Поток: Дом културе „Стари Колашин“, 83–98.
- Зарковић 2008: Весна Зарковић. *Афера у Ибарском Колашину 1901–1902. године*. Пришћина / Лепосавић: Институт за српску културу.
- Зарковић 2021: Весна Зарковић. „Улога Исе Бољетинца у колашинским догађајима 1901. године“. Баштина, св. 53. Пришћина / Лепосавић: Институт за српску културу, 381–397.
- Zarković 2020: Vesna Zarković. „Fandas and operation of the Austria-Hungary in Prizren and Peć Sanjak (1900–1905)“. *Башћина*, св. 50. Пришћина / Лепосавић: Институт за српску културу, 271–289.
- Зарковић 2022: Весна Зарковић. „Фанде у Призренском и Пећком санџаку 1905–1908.“. *Зборник радова Филозофског факултета Косовска Митровица*, бр. 1. Косовска Митровица: Филозофски факултет, 171–192.
- Зарковић 2022а: Весна Зарковић. „Шемси паша у колашинским збивањима почетком XX века“. *Шемси љаша Бишевац и Ибарски Колашин*. Зубин Поток: Дом културе „Стари Колашин“, 99–120.
- Јагодић 2009: Милош Јагодић. *Српско–албански односи у Косовском вилајету (1878–1912)*. Београд: Завод за уџбенике.
- Мантран 2022: Робер Мантран. *Историја Османског царства*. Београд: Сlio.
- Микић 1988: Ђорђе Микић. *Друштвено и економске прилике косовских Срба у XIX и почетком XX века (од чифчијства до банкарства)*. Београд: Српска академија наука и уметности.
- Özdemir 2013: Nakan Özdemir. *Towards the Revolution of 1908: The Assassination of Şemsi Paşa*. Istanbul: Fatih University.
- Секулић 2005: Весна Секулић. „Отварање руског конзулата у Косовској Митровици“. *Башћина*, св. 19. Пришћина / Лепосавић: Институт за српску културу, 139–153.
- Стојанчевић 1994: Владимир Стојанчевић. „Друштвено–политичке прилике међу Арбанасима у Косовском вилајету на почетку XX века и арбанашки отпор против турских рефорама 1902/1903. године“. *Срби и Арбанаси 1804–1912*. Нови Сад: Прометеј, 207–244.

III TAMIA

Agramer Zeitung, 1904, 1905, 1907, 1908.
Arbeiterwille, 1903, 1905.
Bregenzner/Vorarlberger Tagblatt, 1902, 1905.
Bukowiner Rundschau, 1901, 1902, 1903.
Grazer Volksblatt, 1905.
Grazer Tagblatt, 1900.
Das Vaterland, 1902, 1903, 1904, 1906.
Deutsches Volksblatt, 1905.
Die Zeit, 1905.
Znaimer Tagblatt, 1908.
Innsbrucker Nachrichten, 1908.
Illustrierte Kronen Zeitung, 1908.
Klagenfurter Zeitung, 1901, 1905.
Lavanttaler Bote, 1904, 1908.
Linzer Volksblatt, 1908.
Mährisch-Schlesische Presse, 1902.
Mährisches Tagblatt, 1908.
Neues Wiener Journal, 1908.
(Neuigkeits) Welt Blatt, 1908.
Ostdeutsche Rundschau, 1902.
Pilsner Tagblatt, 1905.
Pragen Abendblatt, 1908.
Reichspost, 1900, 1906.
Salzburger Chronik für Stadt und Land, 1904, 1906.
Tages-Post (Linzer), 1908.
Welsner Zeitung, 1904.
Wiener Montags-Post, 1904, 1908.
Wiener Zeitung, 1902, 1903, 1904, 1905, 1907.
Wiener Sonn- und Montags-Zeitung, 1905.

Vesna S. ZARKOVIĆ

NEWSPAPERS IN GERMAN ABOUT THE ACTIVITIES
OF SHEMSI PASHA BIŠEVAC IN THE KOSOVO VILAJET

SUMMARY

Since Abdul Hamid's accession to the throne, the Ottoman Empire was sinking into a deep crisis that affected all segments of society. The weakening of the state was influenced by numerous factors, primarily financial, political, military and diplomatic, which led to territorial losses. Territorial and demographic losses were reflected in the reduction of income and led to greater decline of the state. Such a situation created constant dissatisfaction both among conservative circles, disappointed with the introduction of novelties under pressure from foreigners, and among liberals who were bothered by the autocratic rule of Sultan Abdul Hamid. Additional dissatisfaction was also present due to the unresolved national question, which caused frequent movements of numerous nations within the Empire.

The accelerated collapse of the Ottoman Empire was noticeable in all its parts. In the Kosovo vilajet, as part of the Ottoman state, the first decade of the 20th century was marked by numerous movements of the dissatisfied population. The reasons for the outbreak of rebellions were various: bad

economic situation, introduction of new taxes, attempts to collect old ones, loss of privileges, foreign influences, propaganda, etc. The situation in the Kosovo *vilajet* was further complicated by the behavior of the Albanians, who were exposed to the propaganda of the Ottoman state, which called them the defenders of the Empire. On the other hand, the great powers had a significant foreign influence, first of all, Austria-Hungary, from where the idea of independence was increasingly imposed on them.

The Albanian rebellions most often were of a political character, but there were also those whose background was of a social nature. Everyday movements were also caused by the intolerance of the Albanians towards the Serbian population.

The Ottoman authorities rarely took adequate measures against disgruntled rebels, except in cases when the movements threatened to take on larger proportions. In such circumstances, they sent detachments of soldiers, with the aim of appeasing the rebels as painlessly as possible. The degree of military involvement depended on the size of the movement. Larger rebellions, in addition to the army, also required the engagement of officers, capable and ready to tackle the problem. One of them who stood out for his willingness, energy and perseverance was Shemsi Pasha Biševac.

He was born in the Rožaj area, in the village of Biševo in 1846. He received his education in Constantinople, and built his military career throughout the Ottoman Empire. He first stayed in Bosnia in 1866, where he received the rank of sergeant, then lieutenant and captain. He participated in the Russo-Turkish war of 1877-1878, in which he was also wounded. Military involvement, determination and experience were his main recommendation to the Sultan Abdul Hamid. Thanks to his participation in numerous actions of the Turkish army, Shemsi Pasha was promoted, and in September 1901 he was appointed commander of the 18th Nizam Division in Mitrovica. At the beginning of the 20th century, he was an eyewitness and active participant in the events marked by lawlessness and disorder in the Kosovo *vilajet*. The Porte, wishing to restore order, sent Shemsi Pasha to those regions. He arrived in Kosovo *vilajet* on April 16, 1900. According to the German-language press, due to his attitude towards the state, his conservative views, but also his energy and perseverance to restore order in the rebellious regions, he caused dissatisfaction among the Albanians, who were used to privileges, disrespect for the law and were ready to resist reforms. He was killed on July 7, 1908 in Bitola.

Key words: Shemsi Pasha, Ottoman Empire, Kosovo *Vilajet*, press, rebellions.

